

M. Derez, e. a., ed., *Arenberg in de Lage Landen. Een hoogadellijk huis in Vlaanderen en Nederland* ([Die Arenberger. Geschichte einer europäischen Dynastie III]; Leuven: Universitaire pers Leuven, 2002, 407 blz., €75,-, ISBN 90 5867 233 6).

De afgelopen jaren is in verscheidene baanbrekende studies en bundels meer licht geworpen op de sociale machtsbasis van de middeleeuwse aristocratie in de Nederlanden. Prosopografische en netwerkstudies als die van Mario Damen en Hans Cools, de analyses van ministerialiteit, adeldom en ridderschap door A. L. P. Buitelaar en Antheun Janse en bundels als *Showing Status* (onder redactie van Wim Blockmans en Antheun Janse) besteedden aandacht aan familiale en professionele verbanden, status en prestige, en de institutionele inbedding van de adel in vorstelijke en gewestelijke instellingen en de kerk. De materiële machtsbasis van de adel is er heel wat bekaaid afgekomen. Begrijpelijk is dit wel, want de noodzakelijke, moeizame bezitsreconstructie en de bijbehorende genealogische puzzels leveren behalve veel werk (veelal tot op plaatselijk niveau) maar zelden tot de verbeelding sprekende studies op. De studie van Eduard van Ermen uit 1982-1986 over *De landelijke bezittingen van de heren van Wezemaal in de Middeleeuwen* (2 dln.; Leuven, 1982-1986) bleef lang een eenling in de historiografie van de Nederlanden. Dat zo'n studie niettemin tot een aansprekend resultaat kan leiden, bewijst dit boek over het geslacht van Arenberg, genoemd naar een oude, in de Eifel gelegen heerlijkheid. Inmiddels verscheen ook een diepgaande studie naar de familiale en economische grondslagen van de machtspositie van de Brabantse adellijke familie van de Berthouts van de hand van Godfried Croenen, getiteld *Familie en macht. De familie Berthout en de Brabantse adel* (Leuven: Universitaire pers, 2003). Toch kunnen deze sobere studies niet tippen aan het ongetwijfeld dankzij grote financiële steun van de prinsen van Arenberg totstandgekomen boek over de Arenbergs in de Lage Landen.

Na het overlijden van Karel van Croy in 1612 ging het hertogdom Aarschot met de bijbehorende omvangrijke bezittingen via zijn zus Anne van Croy over aan haar echtgenoot Karel, prinselijke graaf van Arenberg. Zo kwamen de Arenbergs, wier stamlijn begint met de gelijknamige twaalfde-eeuwse burggraven van Keulen, terecht in het hart van de Nederlanden. Al sinds de veertiende eeuw hadden de heren van Arenberg uit de adellijke familie Van der Marck in het prinsbisdom Luik en de Ardennen voet aan de grond gekregen. Graaf Karels kleinzoon Frans werd in 1644 tot hertog van Arenberg verheven. Na de Eerste Wereldoorlog confisqueerde de Belgische staat de uitgestrekte bezittingen van de inmiddels in Duitsland gedomicilieerde Arenbergs en werden deze openbaar verkocht. De Katholieke Universiteit Leuven kwam in 1925 in bezit van het Arenbergpaleis in Heverlee en verkreeg later door een hertogelijke schenking een deel van de bibliotheek en het kunstpatrimonium uit de paleizen van Brussel en Heverlee. Dat is uiteindelijk de reden dat prof. dr. Jan Roegiers van die universiteit, met de wetenschappelijk medewerkers van de Universiteitsbibliotheek Mark Derez en Marc Nelissen, alsmede Jean-Pierre Tytgat en Anne Verbrugge, de redactie voerde van dit schitterende boek over de Arenbergs in de Nederlandstalige Lage Landen. Het boek is — na twee eerdere delen over de domeinen van deze nog altijd bestaande hertogelijke familie in de Eifel en in Westfalen en het Emsland — de eerste band van het derde deel, gewijd aan de Arenbergse bezittingen in de Nederlanden. De tweede band zal het Franstalige deel daarvan bestrijken. De rol van de Arenbergs in Frankrijk en in het negentiende-eeuwse en vroeg-twintigste-eeuwse Oostenrijk, Italië en Bohemen komt aan bod in volgende delen.

De Arenbergs kenden zes verschillende takken, waarvan er drie sinds de veertiende eeuw over bezittingen in de Nederlanden beschikten, namelijk de heren en graven van Arenberg 'in engere zin', de heren en prinsen van Sedan en de baronnen van Lummen. Dit omvangrijke

boek traceert allereerst in het luik 'Een hoogadellijk huis' (11-144) de geschiedenis van al deze Arenbergs. De huidige, twaalfde hertog van Arenberg, Jan Engelbert, droeg een hoofdstuk bij over de ingewikkelde genealogie van de familie, voorzien van heldere schema's; de markies de Trazegnies verzorgde een overzicht van de families die in het huis Arenberg opgingen; Luc Duerloo beschreef de rol van de Arenbergs in de Habsburgse Nederlanden en Mark Derez hun plaats en optreden na de revolutie tot aan de 'sekwestratie' na 1918. Jean-Pierre Tytgat verzorgde een overzicht van het imposante bezit van de Arenbergs in de Nederlanden en van het beheer daarvan.

In het tweede deel, 'Bezittingen in de Lage Landen' (145-310), worden dan systematisch alle heerlijkheden, paleizen en stadshoven beschreven, van de oudste bezittingen Peer en Lummen in de Limburgse Kempen tot de achttiende-eeuwse aanwinst Middelburg in Vlaanderen. Vooral lokale specialisten uit Vlaanderen en Nederland leverden hiervoor de uitstekend gedocumenteerde teksten. Zo weten we nu dat de Arenbergs tot op Terschelling en in het thans Groningse Westerwolde gegoed waren. Dit deel is prachtig geïllustreerd met talrijke kaarten (uiteraard onder meer uit de beroemde Albums van Karel van Croy), topografische prenten en afbeeldingen van de talrijke kunstvoorwerpen die de Arenbergs her en der stichtten en achterlieten, zoals het glas-in-loodraam van Margaretha van der Marck (†1599) en haar echtgenoot Jan van Ligne, ouders van Karel van Arenberg, in de Goudse Sint-Janskerk, en Jans graftombe in de kerk van Zevenbergen.

De sterke positie van de Arenbergs op het internationale politieke toneel weerspiegelde zich in hun talrijke posities op het hoogste niveau, hun macht en aanzien en hun rijkdom, waarvan tot op de dag van vandaag talloze kunstwerken en paleizen (zoals het Brusselse Egmondpaleis en het kasteel te Heverlee) getuigen. Hoe puissant rijk ze wel waren (en zijn), komt duidelijk tot uiting in het derde en laatste deel, 'Kunst en wetenschap' (311-383), gewijd aan het mecenaat en het kunstbezit van de familie door de eeuwen heen. Eeuwenlang stelden zij vrijwel alle adellijke geslachten in de Zuidelijke én Noordelijke Nederlanden in de schaduw als het ging om religieuze en vooral wereldlijke architectuur, het stichten van gedachteniskunst, het verzamelen van kunstvoorwerpen en de opbouw van een imposant familiearchief. Het Belgische deel daarvan berust thans in het Algemeen Rijksarchief in Brussel, het Leuvense Universiteitsarchief en het Arenbergarchief in Edingen. Dit boek, waarmee de prinselijke familie de aandacht wil vestigen op het familiearchief en haar overige culturele activiteiten, is een nieuwe parel aan de reeds zo illustere kroon. Het biedt niet alleen een uitstekend en toegankelijk inzicht in de gecompliceerde familie- en bezitsgeschiedenis, maar ook tal van aanknopingspunten voor nieuw historisch en kunsthistorisch onderzoek. Bijzondere lof verdient de uitgever voor de kostelijke vormgeving.

Arnoud-Jan Bijsterveld

A. M. L. Hajenius, met medewerking van R. Hofman, *Dopers in de Domstad. Geschiedenis van de Doopsgezinde gemeente Utrecht 1639-1939* (Doperse documentaire reeks III; Hilversum: Verloren, 2003, 303 blz., €20,-, ISBN 90 6550 740 X).

In de Doperse documentaire reeks is na De Rijk en Edam nu de beurt aan Utrecht om te worden beschreven. De eerste twee deeltjes zijn in eigen beheer uitgegeven door het Doopsgezind Seminarium, maar vanaf dit deel is de reeks ondergebracht bij uitgeverij Verloren.

Sinds A. Th. van Deursens *Bavianen en slijkgeuzen* (Assen, 1974; laatste druk Franeker,